I dödens väntrum – liv eller död?

Eva Nyh. **Ända in i märgen.** 172 sidor. Visby: BOD international AB, 2001. ISBN 91-631-0990-5.

Lars Hagström. **Livet även om jag dör.** 303 sidor. Stockholm: Bonniers, 2001. ISBN 91-0-057719-7.

Recensent: Lars Erik Böttiger, professor, Saltsjö-Boo.

När författarinnan Tora Dahl 1973 – vid 87 års ålder – gav ut »När jag var sjuk«, en bok som upproriskt och medryckande skildrade hennes möte med det byråkratiserade svenska vårdsamhället, blev den signalen till en flod av liknande bekännelseböcker, oftast starkt kritiska mot sjukvården. Floden ebbade småningom ut, men nu tycks det som om flödet åter har ökat – kanske beroende på ett stigande missnöje med den offentliga vården?

Sven Stolpes berömda sanatorieroman från 1930, hans debutbok, hade titeln »I dödens väntrum«. Min anmälan tar upp två böcker från dödens väntrum, det rum som bara har två dörrar, den ena mot livet, den andra mot döden. »Ända in i märgen« är en diktberättelse, skriven av en läkare, som överlevt sin leukemi och som gått genom livets dörr. »Livet även om jag dör«, är författad av en ung man, som inte överlevt sin gallgångscancer, som motvilligt och kämpande tvingats genom dödens port – sista boksidan är skriven någon vecka före hans död.

Lyrisk berättelse på orimmad vers

Eva Nyh är distriktsläkare i västra Värmland. Efter en konfliktfylld barndom, med starka skuldkänslor gentemot modern, vars far blivit överkörd och dödad av en spårvagn, hade hon känslomässigt stelnat »ända in i märgen«: »Hon steg ut ur mörkret och började leva – i skuggan«. Ytterligare mörker sänkte sig över henne när hon förlorade en väninna, som dog i kronisk myeloisk leukemi – och så drabbas hon 1995 av samma sjukdom.

Hennes lyriska berättelse, en okonstlad, orimmad vers, cirklar mycket kring dessa tidigare personliga problem, som hon skildrar under rubriken »Vägen genom mörkret«, men en anmälan i Läkartidningen är väl motiverad genom hennes skildring av den benmärgstransplantation som hon genomgått. Det är inte förvånande att hon väljer att beskriva den processen som att bli överkörd av en spårvagn. Steg för steg får vi följa behandlingen, hennes plågor och hennes ångest, hennes kamp för att överleva: »Jag är ingen författare. Jag skriver ur hjärtat – och skriker ur märgen«. Hon återkommer gång på gång till hur djupt hon lidit och nu plågas – ända in i märgen.

Hon känner bara smärtor och erfar hur försteningen inom henne alltmer tilltar. Men undret sker, hon vårdas av och försonas med sin moder, vars lätta händer smeker hennes sjuka kropp, hon märker hur »En spricka öppnas, och jag ser. Allt förvandlas.« Stenhjärtat mjuknar, kroppen mjuknar, trots allt kommer värmen och ljuset.

Sex år efter benmärgstransplantationen och trots senkomplikationer arbetar Eva nu drygt halvtid som distriktsläkare. Men viktigare, när jag ringer henne säger hon att hon, trots fortsatt sjukdom, nu känner sig friskare än före leukemin, då hon var »frisk«!

Anklagelseskrift mot sjukvården

Lars Hagström är översättare, musiker, litteratur- och teaterkritiker. Han har hustru och två minderåriga barn och befinner sig i en aktiv livsfas, när han vid 39 års ålder blir sjuk i vad som visar sig vara en gallgångscancer, som redan metastaserat.

Lars Hagström värjer sig på alla sätt mot diagnosen och den nära förestående döden. Han bärs sedan många år av en fast kristen tro, men nu är det som om den närmast vore i vägen för honom. Gud gör ju inga under med honom! Men han slutar ändå med att citera Psaltarens trettionde psalm, där psalmisten sjunger: »Du vände min dödsklagan i dans, du tog av mig sorgens dräkt och klädde mig i glädje.«

Han genomgår alla faser efter en cancerdiagnos. Han hamnar i det stora »alternativköret« och prövar och berättar om alla tänkbara behandlingsmöjligheter, hela tiden i visshet om att cellgifterna, som onkologen erbjuder honom, på sin höjd förskjuter men inte botar. Trots den fortskridande sjukdomen fortsätter han sitt arbete och interfolierar i boken sina tankar om sjukdom och död med diskussioner om översättningens problem och dagens litteraturkritik.

Men han har ingenting gott att säga om den etablerade sjukvården – redan den första allvarliga kontakten blir en negativ upplevelse. Efter ett första besked från en »stackars kirurg«, får han träffa en onkolog och då blir det: »Ord och inga visor. Klarspråk. Det var också en upplevelse. Där satt jag på en stol i ett litet rum. Det kommer in en vilt främmande människa, som jag aldrig sett förut, slänger ett halvnonchalant ögonkast i min journal (hon hade naturligtvis läst på i förväg) och säger att jag kommer att dö.« »Nej«, tillägger han, »hon sa' inte riktigt på det sättet. Men hon var

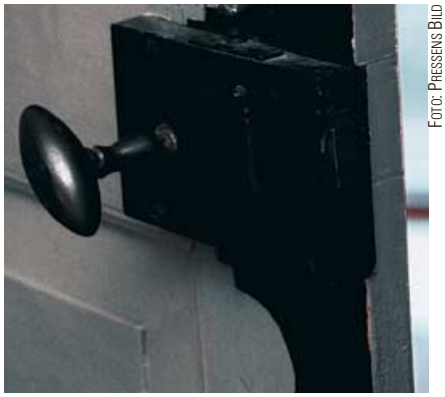

FOTO: PRESSENS BILD

tydlig. Iskall!« Han fortsätter: »Jag måste stålsätta mig varje gång jag ska ha med den traditionella sjukvården att göra.« Han tar upp den ständigt aktuella frågan om läkaren verkligen alltid måste säga allt, han »är tveksam till att det verkligen är hälsosamt för patienten att hela tiden informeras om på förhand förväntade försämringar«. Läkarna säger att de måste säga »som det är« – men det kan ingen: »Ty ingen vet hur det är.«

Mycket olika böcker på samma tema

De båda böckerna handlar om sjukdom, sjukvård och död – men är mycket olika. Eva Nyhs lidandes historia, »Ända in i märgen«, som omfattar hennes liv både före och efter sjukdomen och under transplantationen, berättar egentligen utan klagan och i alla händelser utan anklagelse om den svåra behandlingstiden och om ett på många sätt svårt och mörkt liv, där det mörka genom sjukdomsupplevelsen till slut ersätts av ljus, där stenen inom henne mjuknar och hon återvänder till ett ljusare och bättre liv, friskare trots fortsatt sjukdom. Ett under om man så vill! »Ända in i märgen« tål att läsas många gånger.

Lars Hagströms »Livet även om jag dör« är däremot en anklagelseskrift, en J'accuse, mot den grymma värld som ger en ung familjefar en dödlig käringcancer (han har tagit reda på att 99,7 procent av alla som får gallgångscancer är över 75 år och nästan alla är kvinnor), mot den Gud som inte botar honom genom under och mot den sjukvård som han upplever som iskall.

Den ena patienten/författaren överlever, den andre dör – men båda har ett budskap till oss. Eva Nyh lär oss att mörker kan vändas till ljus – även om det kan krävas en hästkur. Lars Hagströms röst låter oss förstå att allt kanske inte är i bästa ordning inom vården: »Det är definitivt inte friskvård. Frågan är om det ens är sjukvård. Sjukt är det kanske, men i varje fall inte vård. Det är som det är.« Ett kärvt budskap från en som kanske vet – i alla händelser något att fundera på!